

ОМБУДСМАН НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

ОМБУДСМАНАТ КАТО НАЦИОНАЛЕН НЕЗАВИСИМ МОНИТОРИНГОВ ОРГАН

Омбудсманът на Република България в качеството си на Национален превантивен механизъм (НПМ) извършва ежегоден мониторинг на Държавни психиатрични болници (ДПБ), Центрове за психично здраве (ЦПЗ) и социални заведения за лица с психични разстройства. В периода 2022 г. – 2023 г. омбудсманът е извършил общо 17 внезапни проверки в психиатрични заведения и центрове за резидентни социални услуги.

Два са основните проблеми, които омбудсманът констатира още през 2012 г. при предоставянето на психиатрична грижа в Държавните психиатрични болници: начинът на финансиране и липсата на кадрово обезпечение. В тази връзка през 2020 г. изготвих и изпратих Становище относно Проект на Стратегия за психично здраве на гражданите на Република България 2020-2030 г. и плана за действие към нея до министъра на здравеопазването.

Бюджетът е ключов инструмент за управлението на дейностите в психиатричните болници и за спазване на правата на пациентите.

Психиатричните болници се финансират по методиката на историческия бюджет, което според омбудсмана на практика ограничава достъпа на здравноосигурените лица до качествена медицинска грижа. Историческият бюджет е система, която е действала преди времето на здравното осигуряване и е остаряла. При този бюджет няма пряка връзка между обема и качеството на извършените медицински дейности и постъпващите средства. Финансовите средства, които се отпускат на държавните психиатрични болници, са крайно недостатъчни. Така нареченият исторически бюджет е причината както за недобрите условия в лечебните заведения, при които се лекуват пациентите, така и за подчертания недостиг на медицински кадри, поради ниското заплащане на техния труд и лошите условия на работа. Ниската кадрова обезпеченост на лечебно – диагностичния процес от една страна, липсата на средства за подходящо оборудване, обзавеждане и лекарствени продукти – от друга, са фактори, които силно снижават количеството и качеството на медицинските грижи, предоставяни на пациентите.

Освен това, основните разлики в принципите, по които се формират бюджетите на различните типове психиатрични здравни заведения (например ДПБ и ЦПЗ), създават напрежение и противопоставяне между специалистите в системата за стационарна психиатрична помощ, което също рефлектира върху качеството на медицинските услуги. Омбудсманът смята, че **начинът на финансиране трябва да е унифициран за всички здравни заведения за стационарно лечение, като бъде обвързан с качеството на предоставената здравна услуга.**

Като пример може да се посочи: **Държавна психиатрична болница – Раднево.**

През 2022 г. храноденът е 3.15 лв., а към месец юли 2023 г. е 3.02 лв. Според калкулатора на инфлацията към Националния статистически институт от месец януари 2022 г. до месец юли 2023 г. инфлационният индекс на потребителските цени е 19 %. Това означава, че един храноден на пациент към август 2023 г. би трябвало да е с минимална стойност 3.74 лв. Видно от данните храноденът не само, че не е увеличен, а е намален.

Един лекарствен за 2021 г. е 2.01 лв., а през 2023 г. лекарстводенът към август е намален на 1.57 лв.

Държавна психиатрична болница – гр. Бяла: По данни от Анализа за дейността на ДПБ – гр. Бяла през 2021 г. храноденът на един пациент е 2.50 лв., а към август 2023 г. е 2.76 лв. Според калкулатора на инфлацията към Националния статистически институт от месец януари 2021 г. до месец юли 2023 г. инфлационният индекс на потребителските цени е 29.9 %, това означава, че един храноден на пациент към август 2023 г. би трябвало да е с минимална стойност 3.25 лв. Видно от седмичното меню липсват: млечни продукти, плодове, пресни зеленчуци, риба и за цялата седмица само две основни хранения са с месо.

За 2021 г. лекарстводенът е 2.00 лв., а към август 2023 г. е 0.68 лв. Видно от цифрите лекарстводенът е много нисък и поражда основателно притеснение за качеството на предоставената медицинска грижа.

Основната препоръка на омбудсмана през годините, отправяна към Министерството на здравеопазването, е именно за стартирането на спешна реформа в сектора на държавната психиатрична помощ относно защита на правата на пациентите, особено на лицата, които са настанени на задължително и принудително лечение.

Омбудсманът смята, че **начинът на финансиране трябва да е унифициран за всички здравни заведения за стационарно лечение, като бъде обвързан с качеството на предоставената здравна услуга.**

По време на проверките през 2023 г. в държавните психиатрични болници – гр. Раднево, гр. Бяла и с. Карлуково омбудсманът установи, че от 2020 г. до 2023 г. не са отпуснати средства за текущи ремонти, независимо, че има предписания от регионалните здравни инспекции. Това налага затварянето на едно от крилата на второ женско отделение, както и предстои затварянето на трето мъжко отделение в Държавна психиатрична болница гр. Бяла. Изключително лошо е състоянието на първо мъжко отделение в Държавна психиатрична болница – с. Карлуково, настанени са по осем пациенти в стая не по-голяма от 20 квадратни метра. Във Второ мъжко отделение с капацитет 50 души в Държавна психиатрична болница гр. Раднево са настанени между шест и десет пациенти в стая. Ползват общо три тоалетни и шест душа. В стаите нямат отопление.

Това което излагам е само малка част от изключително лошите материални условия в държавните психиатрични болници.

Тук искам да отбележа, че средният престой на психично болен в държавните психиатрични болници е 60 дни за 2022 г. Като пример мога да посоча - Държавна психиатрична болница Карлуково, където за 2022 г. средният престой на пациент е 111 дни. Голяма част от пациентите са били на задължително лечение по Закона за здравето – 195, 8 са били на принудително лечение по Наказателния кодекс. Преминалите болни за годината са 494.

По смисъла на Конвенцията против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание към ООН и Европейската конвенция за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание към Съвета на Европа – държавните психиатрични болници са места за лишаване от свобода. Омбудсманът на Република България, в изпълнение на функциите си на Национален превантивен механизъм по смисъла и в съответствие с Факултативния протокол към Конвенцията на Организацията на обединените нации против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание, приет на 18 декември 2002 г. изразява официално становище, че подобно отношение от страна на държавни институции към лица с психични заболявания може да се квалифицира като жестоко, нечовешко и унижително по смисъла на Конвенцията.

Искам да подчертая, че такива минимални финансови средства за стационарно лечение на психично болен, напълно възпрепятстват полагането на качествени медицински грижи. При проверките си през последните 10 години, омбудсманът многократно е подчертавал необходимостта в най-спешен порядък да бъде разгледан и актуализиран

бюджетът, особено фонд „Издържка“, на всички психиатрични болници при отчитане на инфлационните процеси, които протичат в страната.

В тази връзка искам да обявя, че днес сезирах председателя на Комисията за защита от дискриминация поради неизпълнение на РЕШЕНИЕ № 152 ОТ 01.07.2013 Г. ПО ПРЕПИСКА № 100/2012 Г. НА КОМИСИЯТА ЗА ЗАЩИТА ОТ ДИСКРИМИНАЦИЯ, ПЕТИ СЪСТАВ от страна на Министерство на здравеопазването. КЗД установява на основание чл. 65, т. 1 от Закона за защита от дискриминация, че както Министерство на здравеопазването, така и министърът на здравеопазването чрез неизпълнение на задълженията си по чл. 10 и чл. 11 от Закона е осъществил дискриминация по признак "увреждане" спрямо лицата с психични увреждания по смисъла на чл. 2, § 2 от Международния пакт за икономически, социални и културни права. С разглежданото решение е предписано Министерство на здравеопазването да предостави необходимите финансови ресурси на държавните психиатрични болници с цел повишаване качеството на осъществяваните в тях медицински услуги и спазване на утвърдените медицински стандарти.

В качеството ми на заинтересована страна изисках съгласно чл. 67, ал. 1 и ал. 3 от Закона за защита от дискриминация КЗД да извърши проверка, дали през десетгодишния период от постановяването на решението от 2013 г. до юли 2023 г. Министерството на здравеопазването се е съобразило със задължителните предписания, отразени в диспозитива и мотивите на цитираното решение, а именно: „Министерство на здравеопазването да предостави необходимите финансови ресурси на държавните психиатрични болници с цел повишаване качеството на осъществяваните в тях медицински услуги и спазване на утвърдените медицински стандарти“ и особено на Медицински стандарт „Психиатрия“.

В Становището ми относно Проект на Стратегия за психично здраве препоръчах да се изготви оценка за пребазиране, която да е обвързана с реструктурирането на всички държавни психиатрични болници. Също така е необходимо да се конкретизират сроковете и необходимите ресурси за пребазирането на болниците, както и подходящи сгради за това. Като омбудсман обръщам внимание, че редица от Държавните психиатрични болници са с недобро местоположение, материална база, кадрова обезпеченост и отдалечени от многопрофилни болници за активно лечение. Подчертах и кои са особено проблемните болници - ДПБ - с. Карлуково, ДПБ - с. Царев брод, ДПБ - с. Церова кория, ДПБ - гр. Раднево, ДПБ - с. Карвуна, ДПБ - гр. Бяла.

При проверката в ДПБ Раднево омбудсманът установи, че от Министерство на здравеопазването не е разяснен в достатъчна степен механизмът за кандидатстване за отпускане на средства по Плана за възстановяване и устойчивост. През м. 08.2023 г. комисия от МЗ е посетила ДПБ Раднево, за да оцени необходимостта за отпускане на средства за ремонтни дейности, но до момента в ДПБ нямат информация за становището на експертите. В тази връзка бих искала да получа информация за това как са били уведомени директорите на всички държавни психиатрични болници за възможността да кандидатстват за отпускане на средства по Националния план за възстановяване и устойчивост и на какъв принцип е направен изборът кои ДПБ да получат финансиране.

Основната ми препоръка в годишния доклад на НПМ ще бъде изготвяне на оценка за текущото състояние на държавните психиатрични болници и превеждането им в съответствие с Медицински стандарт „Психиатрия“.

Другият основен проблем е липсата на медицински персонал. Независимо, че неколккратно са увеличени заплатите на медицинските специалисти в ДПБ, тези лечебни заведения продължават да изпитват липса на кадри.

Като пример може да се посочи ДПБ – гр. Бяла. Към 01 септември 2023 г. в болницата работят само петима психиатри с общ капацитет 270 легла. По данни на управителя, който също е със специалност „Психиатрия“, той работи всеки ден по 12 часа, включително през почивните дни поради липса на специалисти. В предоставеното от управителя на ДПБ – Бяла поименно разписание на длъжностите е посочено, че в Първо женско остро отделение длъжността за началник се изпълнява от двама лекари на 0,5 щат. Те са със специалност Вътрешни болести и Хирургия. Няма назначени други лекари в отделението. Самото отделение е предназначено за пациенти в тежко психично състояние, част от тях са на принудително и задължително лечение. Началникът на първо мъжко остро отделение е без специалност и е единствения лекар в отделението. За да функционира като болнично заведение по психиатрия ДПБ – Бяла **трябва да има определено ниво на компетентност, съгласно НАРЕДБА № 24 от 7.07.2004 г. за утвърждаване на медицински стандарт "Психиатрия". Раздел VI. т. 1. Дейностите по психиатрия се извършват в структури (клиника или отделение) по психиатрия от първо, второ или трето ниво на компетентност в болниците за активно лечение и държавните психиатрични болници. В клиниката или отделението по психиатрия от първо ниво на компетентност трябва да работят минимум двама лекари, от които най-малко един с призната специалност по психиатрия. В пет от общо шест отделения има по един щат за лекар, като част от тях са без специалност**

психиатрия. През септември 2023 г. омбудсманът извърши последваща проверка на ДПБ – гр. Бяла и констатира, че препоръките, дадени от предходните проверки през 2013 г., 2020 г. и 2021 г., не са изпълнени. Не е издаден документ с определени нива на компетентност на отделенията в болницата в съответствие с медицински стандарт „Психиатрия”, утвърден с Наредба № 24/07.07.2004 г. на МЗ, както и не се спазват изискванията на Наредбата.

В ДПБ – Раднево също работят недостатъчно на брой психиатри. Капацитетът на болницата е за 420 пациенти, като лекарите със специалност Психиатрия са девет.

Хроничният недостиг на психиатри се забелязва във всички държавни психиатрични болници. **В тази връзка омбудсманът отправи препоръка: в Националната стратегия за психично здраве на гражданите на Република България 2020-2030г. трябва да се акцентира върху привличане на повече специалисти със специалност „Психиатрия“ и „Детска психиатрия“.**

Омбудсманът и при предишни свои проверки е отправял препоръки към министерство на здравеопазването да преразгледа Правилника за устройството и дейността на лечебните заведения за стационарна психиатрична помощ, в частта численост на персонала, за да се подобри кадровата обезпеченост и да се гарантира равна здравна грижа за всички психично болни, настанени в ДПБ.

Друг основен проблем при предоставянето на грижа на психично болни според омбудсмана е, че липсва качествена психосоциална рехабилитация на хората с психични заболявания, която да се извършва чрез система от услуги, предоставяни от Министерството на труда и социалната политика.

Основна част от грижата за психично болните лица трябва да е свързана с подобряване качеството им на живот чрез изграждане на социални услуги в общността, като Дневни центрове за хора с психични разстройства, Центрове за настаняване от семеен тип за пълнолетни лица с психични разстройства, Защитени жилища. От особено значение е и изграждането на дневни консултативни центрове за юноши със зависимости.

Към септември 2023 г. омбудсманът е проверил четири държавни психиатрични болници за годината – Ловеч, Карлуково, Раднево и Бяла. Общият брой на трайно настанени пациенти над една година в тях е 118 човека. Те не могат да бъдат изписани поради липса на достатъчно подходящи социални услуги като защитени жилища и центрове за настаняване от семеен тип за хора с психични заболявания. На практика, те нямат собствено жилище, близките им отказват да полагат грижи за тях и

необходимостта от оставането им в лечебно заведение е продиктувана от социални, а не от здравни фактори.

Омбудсманът многократно е препоръчвал на Министерство на труда и социалната политика и Министерство на здравеопазването да се работи за извеждане на тази група болни от изолацията им в болнична среда и да им се предоставят интегрирани здравни-социални грижи в общността.

Държавната политика за психично здраве трябва да изведе като приоритет необходимостта от повишаване качеството на живот чрез успешна деинституционализация на болните с психични заболявания и тяхната социализация чрез услуги в общността.

През 2020 г. в Становището относно Проект на Стратегия за психично здраве една от основните ми препоръки е в Плана за действие към Стратегията да бъде заложено изготвяне на анализ на броя на възрастните и децата, нуждаещи се от специализирани социални услуги, за да се определи броя и териториалното разпределение на услугите по общини, както и броят на специалистите, които да бъдат ангажирани. В анализа ключово участие следва да вземат Министерство на здравеопазването, Министерство на труда и социалната политика и Националното сдружение на общините. Видно от одобрения Финансов план към Националната стратегия за психично здраве на гражданите на Република България 2021-20230 г. препоръката ми е приета, и е заложена да бъде изпълнена през 2021 г., като финансовите средства, които са отделени са 21 200 лв. Към днешна дата анализът не е предоставен на омбудсмана на Република България.

Не по-малко по важност е Публичното изявление относно България от 4 ноември 2021 г. на Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание (КПИ).

В заключителните си бележки Комитетът отбелязва, че в своите предходни доклади е вземал надлежно предвид многократните уверения на българските власти, че ще бъдат предприети действия за подобряване на третирането на лицата, настанени в психиатрични болници и социални институции. Същевременно констатациите от посещението през 2021 г. за пореден път показваха сериозните и дългогодишни проблеми, по които не е предприето системно действие. Това положение на нещата свидетелства за продължаваща липса на действие от страна на българските власти по повечето от основните недостатъци и по прилагането на конкретните и многократно отправяни в продължение на много години препоръки на Комитета. КПИ е на мнение, че отдавна е трябвало да бъдат предприети действия в тези насоки и е необходима

коренна промяна в подхода към цялостния въпрос за грижите за психичното здраве и социалните грижи в институции в България.